

TARİHSEL SÜREÇTEN GÜNÜMÜZE BÜYÜK HAN VE YENİDEN KULLANIMA ADAPTASYONDA SOSYOKÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA MEKAN İŞLEVLENDİRİLMESİ

Hasan ALTAN
Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC
hasan.altan@neu.edu.tr

Şefika KARADERİ ÖZSOY
Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC
sefika.karaderiozsoy@neu.edu.tr

ÖZ

Binlerce yıllık coğrafyasında Kıbrıs, birçok medeniyeti barındırmış ve geçmiş dönemlerden günümüze çok sayıda kültürel mimari miras yapılarına ev sahipliği yapmıştır. Özellikle başkent Lefkoşa, tarihsel süreç boyunca gerek konumu gerekse içinde barındırdığı farklı devirlerin etkilerini taşıyan mimari dokusuyla, önemli kentlerden birisi olmuştur. Lefkoşa surlarında bulunan katedral, cami, kilise, saray, belediye pazarı, han, konak ve konut gibi mimari dokuyu oluşturan tarihi miras niteliğindeki yapı türleri, dünya çapındaki sayılı değerlerden olmakla birlikte ada insanının hayatlarını da sosyolojik, kültürel, ekonomik, politik gibi bir çok farklı açıdan etkilemektedirler. Tarih boyunca, Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret yollarının Kıbrıs adasından geçmesi, burada bulunan ve ticaret yapan kişilerin adada duraklamaları, konaklama ihtiyacını doğurduğundan, adada han yapılarının inşası ve kullanımı önem kazanmaya başlamıştı. Bu yapıların içinde en görkemlisi olan Büyük Han, Osmanlı döneminden günümüze gelebilmiş önemli tarihi eserlerden bir tanesidir. Büyük Han da, bütün tarihi binalar gibi zamanın, insanın ve doğanın vermiş olduğu tahribattan payını almıştır. Yapısal hasarları gidermek amacıyla uzun yıllar süren restorasyon çalışmalarının ardından han, bugünkü haline getirilmiş ve yenilenen binaya yeniden hayat vermek amaçlı farklı işlevler katılmıştır. Eskiden insanların gecelik konakladıkları mekanlarda şimdi sanat atölyelerinin olması, hayvanların barındığı iç avlu ve zemin kattaki odalarda bugün konserler, sergiler düzenlenmesi gibi işlevlerde radikal değişimler yaşanmıştır. Binanın hem fiziksel olarak hem de fonksiyonel olarak geçmiş olduğu bütün değişimler, Büyük Han'ı herhangi bir kültürel miras değeri yüksek tarihi bir bina olmaktan çıkarmış, aynı zamanda kente yeni bir hayat sağlayan; toplumu, sosyal ve kültürel açıdan besleyen bir figür yapıp, kentin de simgesi haline getirmiştir. İnşa edildiği ilk günden beridir adada bir çok neslin hayatının parçası olmuş Büyük Han'ın, gelecek nesillere de ulaşabilmesi için yapılabilecek en doğru yöntem olan yeniden kullanıma adaptasyonunda, uygulanış şekli ve uygulama sonucu oluşan bina ve toplum üzerindeki sosyo-kültürel sürdürülebilir etkileri, bu çalışmanın yapılmasındaki en önemli esaslarından biri olmuştur. Yeniden kullanıma adaptasyon, kültürel miras değeri niteliğindeki yapıları, tarihi sürecin farklı dönemlerinde kullanılmış olmasına rağmen, eski ve yeni mimari anlayışı biraraya getirmiş ve yapıdaki otantik karakteri koruyarak belirlenen yeni fonksiyonlarla birlikte yeniden bir kullanım sağlamaktadır. Bu bağlamda, yapılan araştırmalar neticesinde, Büyük Han yapısı da tarih boyunca kullanılmış ve binanın ana fonksiyonundan bağımsız olarak başka fonksiyonlar barındırdığı, saptanmıştır. Tüm bunlara paralel olarak, çalışmada kullanılan yöntemlerde ilk aşamada yapının orijinalinin mimari özellikleri ve tarihi geçmişini öğrenmek amaçlı arşiv belgeleri ve literatür taramasına paralel olarak eski bölge halkı ile röportajlar yapılmıştır. Hanın bugünkü kullanımının tespiti için de yerinde analiz ve gözlem, fotoğraflama ve esnaf ile röportaj yapıp, makalenin esas metodolojisi oluşturulmuştur. Bunlarla birlikte günümüz kullanımındaki tespitler yapıp, yeni fonksiyonuna göre tablolar oluşturulmuş ve mekan sınıflandırmaları yapılmıştır. Bu tablolarda işlevsel tipolojiler belirlenip, mimari çizimlere aktarılmış, estetik ve işlevsel bağlamlarda fotoğraflanıp analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Büyük Han, han, yeniden kullanım, sosyal, kültürel, sürdürülebilirlik, koruma, Lefkoşa

GREAT KHAN FROM HISTORICAL PERIOD TO TODAY'S AND SPACE FACILITY IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL SUSTAINABILITY IN ADAPTIVE RE-USE

ABSTRACT

The island of Cyprus has hosted many civilisations in its thousands of years of geography, and has historically been home to many cultural and architectural heritage sites until today. Especially the capital city Nicosia, has been one of the most important cities during the historical process, due to its architecture and architectural texture, which is influenced by various historical periods which it holds. The historical heritage building types that make up the architecture such as cathedral, mosque, church, palace, municipal market, khan, mansion and residence on the wall of Nicosia have many different values such as sociological, cultural, economical and political and they are influential in all these aspects. Throughout the history, the construction and usage of khan has started gaining importance due to the fact that the passage of the most important trade routes of the Eastern Mediterranean go through the island of Cyprus, and the native business people (traders) who stopped there for a break, created the need of accommodation. The Great Khan, which is the most spectacular and popular architectural buildings in the island, is one of the most important historical monuments that we have inherited from the Ottoman era. The Great Khan, like all historical buildings, has been abolished to pay for the destruction of humanity, time and nature. After many years of restoration to get rid of structural damage, the khan has been brought to its present condition and various functions have been added to give the building a renewed and rejuvenated life. There have been radical alterations in functions such as holding concerts and exhibitions on the inner courtyard and ground floor rooms where animals used to be kept and replacing places where people used to stay at night with art studios. The transformation of the building, both physically and functionally, has made the Great Khan to become more than just an ordinary historic building with a high cultural value and turned it to a symbol of the city and at the same time an important figure which feeds the society culturally and socially, and brings a new life. The socio-cultural sustainable effects on the building and society that are the result of implementation and application in the re-use adaptation, which is the most correct method that can be made for the Great Khan, which has become a part of many generations since the day it was built, to be able to reach future generations, is one of the most important principles. The value of cultural heritage in reuse adaptation is a reuse with the new functions determined by preserving the authentic character in the structure, bringing the past and the new architectural understanding together, although the structures are used at different times in history from south to south. In this context, it has been determined that during the construction researches, the Great Khan was used throughout its history and has other functions independent of the main function of the building. Parallel to all of these, in the methods used in the study, archive documents and literature search were conducted in order to learn the architectural characteristics and historical background of the original building, and interviews with the people of the old region were made. In order to determine the current use of the khan, the structure was interviewed with on-site analysis and observation, photography and tradesmen, and created the main methodology of the article. Together with these determinations made in today's usage, tables were created according to the new function and space classifications were made. In these tables, functional typologies are identified, transferred to architectural drawings, and photographed and analyzed in aesthetic and functional contexts.

Keywords: Great Khan, Khan, re-use, social, cultural, sustainability, conservation, Nicosia

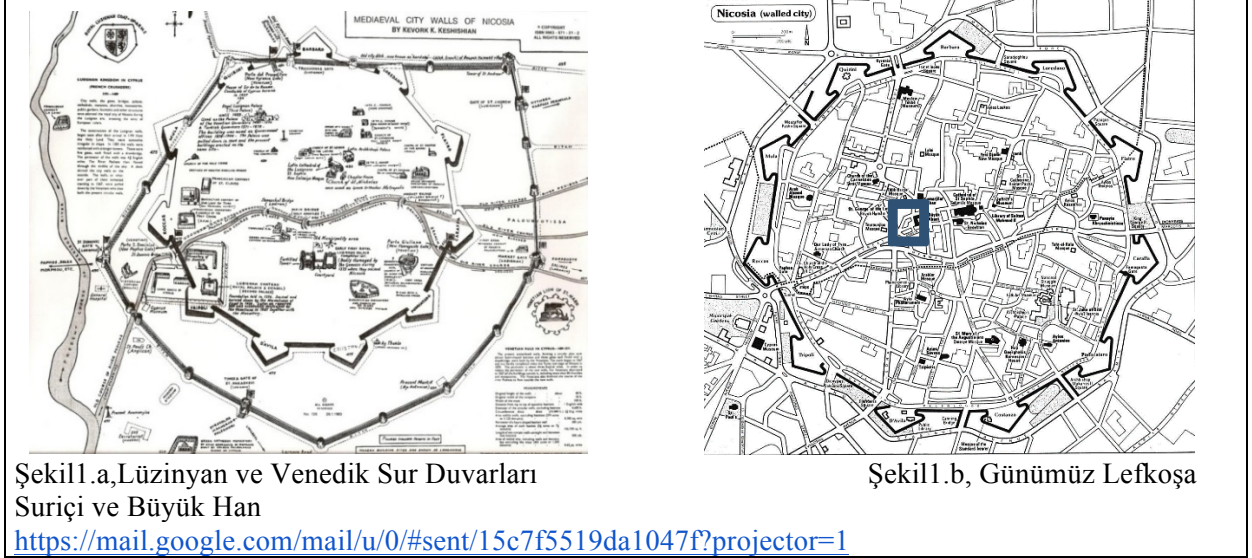
GİRİŞ

Tarihi çevreler farklı insan kimliğine göre düzenlenmiş mekanlar olarak da öğretici ve ilgi çekicidirler. Sosyal ilişkileri olumlu yönde etkileyen ve bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesine yardımcı olan bir ortamları vardır. Böyle bir çevrede bulunmak, kişiyi mutlu kılar. Yaşam koşullarının, geleneklerin, yapım tekniklerinin hızla değiştiği bir dünyada tarihi kent mekanları, geçmişte nasıl bir çevre içinde yaşandığını gösteren açık hava müzeleri olarak da düşünülebilir. Tarihi çevreler, arkeolojik, tarihi, estetik önemlerinin yanısıra, folklorik değerleri nedeniyle de korunurlar (Z.Ahunbay, 2011:116). Tarihi çevrede bulunan ve toplumlara mal olmuş anıtsal yapılar, geçmiş dönemlerden gelen sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve o dönemlerin yaşamışlıklarını yansıtan en önemli değerlerdir.

Tarihi kenti incelemek bize, geçmişteki sanatçıların mimari çözümlerine, yaratıcılığına ilişkin ipuçları verir. Bugün, belki tasarlamayı bile hayal edemeyeceğimiz özel yaşam mekanlarının gerisindeki yaratıcı kaynağın gücünü duyumsatır. İçinde yaşananlar yokolsa da, onları çevreleyen mekanların ayakta kalması bizler ve gelecek kuşaklar için çok önemlidir. Taşdıkları izlerle, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki sürekliliği sağlamakla yükümlü olan ve kültür varlığı olarak nitelendirilen anıtsal yapılar, insanları geçmişe bağlayarak, ait oldukları yerin karakterinin ve kimliğinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu nedenden ötürü, anıtsal yapıların korunması gerekli olmakla birlikte, bu yapılar toplumun zamanla değişen yaşam biçimine bağlı farklı istek ve ihtiyaçları sonucu özgün işlevini kaybederek, amacından çok farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır (E.Yaldız, N.G.Aslantekin, 2013:1; Ü.Altınoluk, 1998).

Kıbrıs, Yakındoğu ülkelerini kontrol edebilecek stratejik bir konumda olması itibariyle çağlar boyunca Doğu Akdeniz’de sahiplenilmek istenen önemli bir ada olma özelliğini korumuştur (T.Bağışkan, 2005:1). Ayrıca, jeopolitik konumundan dolayı Kıbrıs, tarih boyunca, Anadolu için önemli bir yer olmakla birlikte (C. Gürsoy, 1971:41), Anadolu, Suriye, Mısır arasında askeri ve ticari bir üs olarak kullanılmıştır (M.A.Erdoğan, 2008:15). Ada, Bizans, Lüzinyan, Venedik, Osmanlı ve İngilizler tarafından idare edilmiştir. Bu dönemlerin adadaki sosyo-politik ve kültürel bağlamlarda yapmış oldukları etkilerin yanı sıra, mimari üslupların oluşumunda da önemli roller oynamışlardır. Özellikle tüm devirlerde adanın başkenti ünvanını koruyabilmiş şehir olan Lefkoşa’da bütün bu üslupların etkileri kendini göstermektedir.

Lefkoşa’da 1211 yılında Lüzinyanlar tarafından çember şeklinde bir kale inşa edilmişti. dört mil uzunluğundaki surlar 1372’de II. Peter tarafından tamamlandı (şekil 1.a) (H. Charles, Lukach, D. James, Jardine, 1913:15). Adanın Venedik idaresine (1489-1571) girdiği dönemde, Lüzinyanlar tarafından yapılan sur duvarları küçültülüp bugünkü halini alıyor (şekil 1.b). (H. Charles, Lukach, D. James, Jardine, 1913:16). Surların, yeniden inşa edilmesi sırasında şehrin çember biçimi korunmakla birlikte, çember üç mile indirildi ve surlar onbir burçla tamamlanmıştı (H. Charles, Lukach, D. James, Jardine, The Handbook of Cyprus, 1913).

Lefkoşa'nın çehresi, 9 Eylül 1570 tarihinde Türkler tarafından fethedildikten sonra, değişmeye başlamıştır. Kent, bahçelik, ağaçlık görünümünü yitirmediği gibi camileri, mescitleri, hanları, hamam ve çeşmeleriyle hızla bir Türk kenti karakterini almıştı (H.M. Gürkan, 1982:111). Kıbrıs'ın Osmanlı idaresine girdiği tarihten itibaren büyük kentlerin ticaret merkezlerine Osmanlı geleneğini yansıtan Anadolu şehir içi ticaret hanlarının benzerlerinin yapımına başlanmıştır (T.Bağışkan, 2005: 320). Lefkoşa suriçinin kuzeyinde yer alıp, günümüze kadar ulaşmış olan anıtsal yapıların en önemlilerinden biri Büyük Han'dır. Restorasyon sürecinden sonra, değişen yaşam şartlarına da paralel olarak, gerek adanın gerekse suriçinin sosyo-politik ve kültürel durumuna göre, bu yapıya tarihteki esas fonksiyonu olan konaklamadan bağımsız olarak yeni fonksiyonlar yüklenmiştir. Geçirmiş olduğu restorasyonlardan sonra Büyük Han'ın, esas fonksiyonlarından bağımsız olarak varlığını sürdürmesi ve günümüzdeki işlevinin sosyo-sürdürülebilirlik bağlamında yeniden kullanım adaptasyonunun mekan işlevlendirilmesinin tespiti, bu çalışmanın ana kapsamı olmuştur.

KIBRIS'TA HAN VE HANCILIK

Hanın Tanımı ve Türleri

Han kelimesi Farsçadaki 'hane' den (ev) gelmektedir. Arapça literatüründe ilk olarak, Suriye'de, 1213 tarihinde Han-al-Akaba'nın yapılması nedeniyle görülmüştür. Han kelimesi yüzyıllar boyunca işlev ve mimari açıdan aralarında farklar olan iki ayrı yapı tipi için kullanılmıştır. Bunlardan birincisi kervansaray da denen menzil hanları, ikincisi ise şehir hanlarıdır (N. Gülenaz, 2011:31). Han, kervansaray yerine de kullanılmasına rağmen mimari ve fonksiyon yönünden farklıdır. Kervansaraylar genellikle şehirler arasında olup, bünyelerinde bulunan hamam, çarşı ve ahır gibi kısımlar, şehir hanlarında kısmen veya tamamen kaybolur (C.Güran, 1976:1). Genel olarak İslam mimarisindeki han yapıları, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular ve en son olarak da Osmanlılara uzanır. Han klasik olarak, aşağı yukarı şöyle tarif ve tasnif edilmektedir: Büyük yollar üzerinde, şehir ve kasabalarda tahtadan yahut taş ve tuğladan yaptırılan binalardır. Bu binaların ortalarında üstü açık bir avlu bulunur. Hanlardan bol akar suların, hiç olmazsa büyük bir kuyunun bulunması şarttır. Hanların üst katına taş bir merdivenle çıkılır. Bu katın dört bir tarafı odalarla çevrilidir. Odaların önünde mutlaka revaklı geniş bir sofa bulunur ve odaların kapıları bu sofaya açılır. Her odada ekseriyetle birer ocak vardır. Mevsimine göre han sahibinin vereceği, yahut yolcuların tedarik edecekleri yakıtlarla burada ısınabilir (O.N.Ergin, 2013).

Han yapıları fonksiyonlarına göre 'yolcu hanları' ve 'ticaret hanları' olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu yapılar, özellikle 15. ve 16.yüzyıllarda kervansarayların konaklama işlevinin devamı niteliğinde

olmuşlardır. 15.yüzyıldan itibaren güçlenip merkezi otoritenin sağlandığı Osmanlı Devleti'nde, sayıca çoğalan han yapıları, farklı kültür ve coğrafyadan gelen tüccarların tanışıp mal alışverişinde bulunduğu, getirdiği ürünü depolayabildiği, mümkünse konaklayabildiği mekanlar olarak kullanılmışlardır (F. Acun, 2002:19).

Ticari bölgelerde inşa edilen hanlar, bu bölgelerde dokunun yoğun olmasından ötürü kare, dikdörtgen veya arsanın durumuna göre organik plan şemasına sahip olabilmektedir. Bununla birlikte, ticari hanlar, sadece ticari işlevli dükkanlardan oluşmaktadır. Tek veya çok katlı olabilen ticari hanlar, iki, üç avlulu yada avlusuz hanlar olarak gruplara ayrılabilir. Ticari kent hanlarını diğer tüm hanlardan ayıran en önemli unsur, geceleri içinde kalınmamasıdır. Ticari kent hanları dikkat çekici giriş kapıları ile avlu çevresinde sıralanmış odalar ve revaktan oluşmaktadır. Ticari hanlarda avluya bakan dükkan ve mahzenlerin yanısıra, bedestenlerde olduğu gibi dışarıya açılan dükkanlar da yerlabilmektedir. (Ö. Atalan, H.Ş.Arel, 2016:222). Osmanlı devri han mimarisinde yine kare veya kareye yakın, revaklı avlu şeması esas alınmakla beraber 2 katlı olarak inşa edilmiş eserler de ortaya çıkar. Özellikle 16. ve 17.yüzyıl eserlerinde böyle örnekler çoktur. (C.Güran, 1976:9). Osmanlı Devri han mimarisinde sadelik ısrarla aranmıştır. Han ve kervansaraylarda kale fonksiyon ve görünüşünden uzaklaşmıştır. Yapının dışla bağlantısı artmış, bazen cephelerde dükkanlar yer almaya başlamıştır (C.Güran, 1976:9).

Kıbrıs Hanları ve Büyük Han

Kıbrıs adasının Osmanlı egemenliğine girdiği 1571 yılından, İngilizlere kiralınmasına kadar geçen süreçte (1878), Osmanlı mimarisini yansıtan ve fonksiyon olarak çeşitlilik gösteren yapılar yapılmıştır. Dikkatli ve isabetli bir iskan politikası yürüten Türkler, fetihten sonra Kıbrıs'a yaptıkları göçürmelerde kentlere genellikle zanaatkar aileleri yerleştirmişlerdi. Bunun sonucu olarak Lefkoşa'da zanaat ve iş hayatı canlanmıştı (H.M., 1989:147). Büyük kentlerin ticaret merkezlerine Osmanlı geleneğini yansıtan Anadolu şehir içi ticaret hanlarının benzerlerinin yapımına başlanmıştır. Bunların ilki de Büyük Handır (T.Bağışkan, 2005:320). Kente gelecek yabancıların, özellikle tüccarların barınması, mallarının da korunması için han yapıları yaptırılmış ve bu yapılar kentin ticari yaşantısına da katkı sağlamıştı (H.M.Gürkan, 1989:159). Hanın yapılışını Muzaffer Paşa'ya mal etmek tarihi belgelere daha uygun düşmektedir. Nitekim hanın yapılışı ile ilgili olarak Sultan Selim'in bir buyruğu günümüze kadar gelmiştir(Mühimme Defteri No:29, s.135; T. Bağışkan, 2005:321). Büyük Han'ı, Muzaffer Paşa'nın yaptırdığı tüm yapıları tasarlayan mimar Bostan'a yaptırmıştı. Fakat binayı yapan Bostan'ın tasarımı ile ilgisi olup olmadığı bilinmemektedir (D.Michealides, 2012: 295).

Şekil 2 .Büyük Han, Lefkoşa

Kaynak: "Laiki Bank Kültür Merkezi Koleksiyonu", Nicosia; The History of The City, A. Marangou, A. Coutas, s.161, 2011.

Tarihçi Rupert Gunnis'e göre Büyük Han, 1570 yılından önce tipik bir ortaçağ binası iken, daha sonra yeniden inşa edilerek bir han olarak uyarlandı. Onsekizinci yüzyıl ortalarında Lefkoşa'da yaşayan rahip Mariti şöyle diyor; "Muzaffer Paşa tarafından yaptırılan, girişi beş antik mermerden olup,

ortasındaki iç bahçeyi çevreleyen odaları bulunan bu han, Kıbrıslılardan alınan vergilerle yaptırılmıştır. Binanın orjinalinden geriye, oldukça ilginç sekizgen taş bacalar kalmıştır. Bu Kıbrıs binasında, ortaçağdan kalma en sıradışı özellikleri en iyi şekilde hanın güney batı köşesinden gözlemleyebiliriz' (Şekil 3). Aynı şekilde George Jeffery'e göre de Büyük Han'ın kuzeye bakan dış duvarında, oldukça tekil sırada dört tane oktagon (sekizgen) formlu, 1.5 metre yükseklikte ve ortaçağdan kalma taş bacalar, çatının parapetinden yükselmektedir. Kıbrıs'ta nadir rastlanan bu özellikteki bina özelliği, dar ve uzun bacadan dumanın çıkışına olanak sağlamaktadır (Şekil 4).

Büyük Han, üstü açık kare bir avlu çevresine sıralanan, çapraz tonozlu, örtülü revaklı galerilere açılan altmışsekiz odası ve ön cephede (doğu cephesi) ise sonradan Asmaaltına açılan on dükkanı vardır. İç avlunun ortasında 1820 yılında inşa edilen, mermer sütunlara oturan kemerler üzerinde yükselen oktagon (sekizgen) planlı ve üzeri kubbe ile örtülü köşkmescit, onun altında ise bir şadırvan bulunmaktadır (Şekil 7). Han'a giriş, doğu ve batı tarafında bulunan iki kapı ile sağlanmaktadır. Asmaaltı meydanına açılan doğu kapısı, hanın esas giriş kapısıdır. (Şekil 6, O.Andız,2010:11). Hanın batı girişi, develerin daha kolay girebilmesi için daha yüksek bir şekilde tasarlanmıştır (Şekil 8).

Hanın doğu yönündeki dış cephesinde, ana kapının her iki yanında beşer adet olmak üzere, önlerindeki revağa açılan on dükkan yer almaktadır. Zemin katta bulunan odalar ahır olarak kullanılmaktaydı. Odalar, çift merkezli, sivri kemerli revaklarla avluya açılmaktadır. Kapıları basık kemerli olan odaların, revaklara açılan birer pencereleri vardır. Ayrıca her odada, ısınma amaçlı

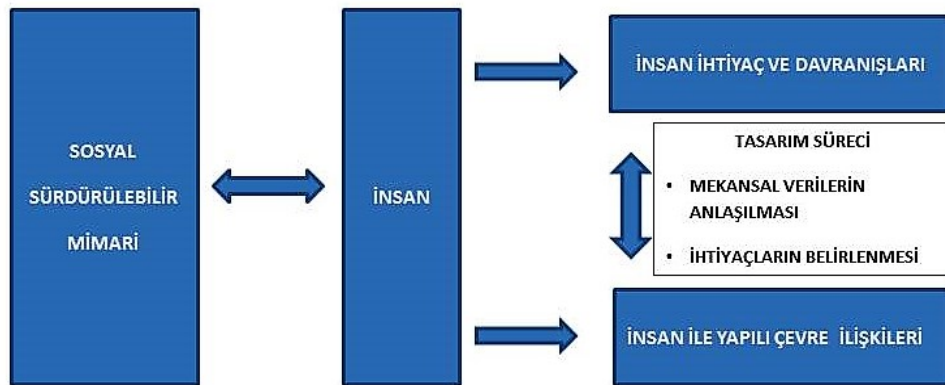
ocaklar vardır. Doğu yönde ana kapı üzerine rastlayan oda, ana kapının önündeki revağın dış hizasına kadar uzandığından, diğer odalardan daha büyük alana sahiptir (Şekil 5) (Z. Turkan, 2007:32).

YENİDEN KULLANIMA ADAPTASYON VE SOSYO-KÜLTÜREL SÜRDÜRÜBİLİRLİK

Medeniyet topraklarında, zamanın ve insanın vermiş olduğu deformasyonlara uğramış kültürel miras yapıları, çeşitli savaşlar görmüş, toplu protestolara ve devrimlere tanık olmuş, iklim değişiklikleri ve çeşitli doğal afetler yaşamıştır. Bu yapılar, geçmişten günümüze gelmiş birçok insanın ve yönetimin sorumluluğunda olmakta ve bu sorumluluğun doğru şekilde yönlendirilebilmesi için kullanılan bilim, teknik ve teorik verilerin ışığında hükümetler tarafından yapılmış ve bir çok ülkede yasaya aktarılmıştır. Yasalar, her ne kadar yapıların orjinal dokusunu, malzemesini, ve teknik sistemin zarar vermeden koruyup ayakta tutabilmesine yardımcı olsa da, bina ve toplum arasındaki ilişkiyi koruyabilmek için korumanın dışında da yapılması gereken farklı şeyler olmak zorundadır.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin, mevcut ihtiyaçlarını karşılayacak "sürdürülebilirlik" tanımını ortaya koymuştur (J.Kim, 1998). Bu açıklama ile birlikte sürdürülebilirliğin, sadece bugünden öncesini irdeleyip analiz eden, nihai bir ürün değil, tam tersine bugünden sonrasını görebilecek bir vizyon olduğunu anlamaktayız. Aynı zamanda sürdürülebilirlik, temel olarak doğayla yeni bir yaşam sistemine adapte olma ve dünyadaki toplumsal malların ve kaynakların adil dağılımı yoluyla daha uyumlu bir toplum yaratma konusundaki çabaları olarak da tanımlanır (J.Kim,1998).

İnsan ihtiyaçlarını, günümüz ve gelecek koşullarını dikkate alarak tasarıma yaklaşım biçimi olarak kabul edilen sürdürülebilirlik, teknoloji ve bilim (fizik, biyoteknoloji, ekonomi vs.), ekoloji ve çevre bilimi, ekosistemin durumunu ve doğasını anlama, insan ihtiyaçları (sosyal ve ekonomik konum ile beraber ekosistem sağlığı) ve son olarak da insanlık kültürlerinin zaman ve koşulların yaratmış olduğu deformasyonları anlayan bir bilimdir. Aynı zamanda sosyoloji, siyaset bilimi, politika, hukuk, antropoloji ve beşeri sanat bilimlerini kapsayan, sosyal açıdan toplamda beş farklı boyut içeriğine sahip olup, (H. Haghi, & H.Zabihi, 2012) özellikle, bahsedilen son iki ilke ortak nokta insan ve insanlıktır. İnsanın ve toplumun sosyolojik ve kültürel boyutunu farklı açılarda sürdürülebilir gelişimlerini ele alan bu bilim dalı, literatürde 'sosyal sürdürülebilirlik' isminde geçmektedir. Bugün, mimaride sosyal sürdürülebilirlik, sosyo-kültürel yaklaşımlardan da etkilenmektedir. Toplumun mekan içindeki davranış, inanç ve kültürel etkileri bu tutumda öncelik göstermektedir. Sürdürülebilir mimarlık, insanın ihtiyaçlarının ve davranışlarının, yapılı çevre ile ilişkisini kurar. Böylelikle uzun bir süre çalışılıp tasarıma yön veren sosyal açıdan duyarlı bir mimaridir (Z. Kefayati, & H. Moztaazadeh, 2015). Sürdürülebilir mimarlığın tasarım sürecindeki insan ve mimarlık ilişkisi tablo 1'de görselleştirilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Sürdürülebilir Mimaride İnsan ve Çevre İlişkisi

Mimarlıkta sosyal sürdürülebilirlik, topluluk kimliği ve aidiyet duygusu; tolerans, saygı ve farklı kültürlerden insanların katılımı, geçmiş ve inançlar; mahallelerde samimi, kooperatif, yardımsever davranış ve bunun gibi çok farklı alanlarda tanımlanır. Ayrıca, nitelikli mimari yaklaşımlarının

anlaşılması da sosyal ve kültürel yaşamı desteklemektedir (S. Woodcraft, T. Hackett, & L. Caistor-Arendar, 2011). Sosyal açıdan sürdürülebilir topluluklar, değişimle uğraşma ve küreselleşen bir dünyada giderek daha da önemli hale gelen yeni koşullara adapte olma kapasitesine sahiptir. Hangi alanda çalışırsa çalışsın, ana hedefi yaşam kalitesinin iyileştirilmesi olan sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal dönüşüm ve tarihi süreçten gelen akımların değerlendirilmesi üzerine odaklanmıştır. Topluluklarda kimlik ve aidiyet oluşumunda yardımcı olur, mekan karakterini daha sosyolojik bir algı boyutunda çalışır ve farklı bakış açıları ile mimariye geri dönüşümde bulunur.

Geçmiş kültürlerin etkisindeki yaşanmışlıkların bize miras kalan en somut göstergeleri tarihi yapılarda görülmektedir. Yaşlı bir binanın sahip olduğu kullanım yılları, binanın içerisinde ve yakın çevresi ile yaşanan kültürel ve kişisel hatıraları ve de bir dizi anıyı temsil eder. Bazen kendi zaman koşullarında farklı bir özellik bulunmadığı düşünülen herhangi bir bina bugün, orijinalinde sahip olduğu kültürel değerle, geçmişteki işlevsel kullanımından farklı olarak değişiklik yapıp da kullanılabilir (S. Harrison, J. Clark, K. Mackay, J. Martin, & D. Snape, 2014). Önemli olan, sosyal açıdan sürdürülebilir bir toplumun, kendi kaynaklarını korumak, geliştirmek ve gelecekteki sorunları önlemek ve/veya çözmek için esnekliğe sahip olması gerektiğinin bilincine sahip olmaktır. Sosyal sürdürülebilirlik adına; "British Columbia Yuvarlak Masa Toplantısı"nda alınan bazı kararlara göre toplumların kendileri için yeterli ve uygun barınak sağlayabilme, manen kendileri için anlamlı istihdam şansları yaratabilme, miras, sanat ve kültür yoluyla kimlik duygusunu ifade etme ve bir aidiyet duygusunun tadını çıkarabilmelidir. Hayatın bir parçası olarak her daim olabilmesi amacıyla tarihi miras yapılarının yeniden kullanabilme fikri, alınan bütün bu kararları paralel olarak desteklemekte ve uygulamaların gerçekleşmesi ile birçok alanda ciddi bir kazanç sağladığını gözlemlemektedir (H. Haghi, & H. Zabihi. 2012).

Kültürün bir parçası olan tarihi mekanlar, geçmişin kalıntılarını taşımakla birlikte, ait olduğu dönemi, kimliği, yaşam biçimi ve felsefesini de yansıtmaktadır. Bu potansiyeli taşıyan mekanların yeniden işlevlendirilmesindeki tasarım yaklaşımlarında iki farklı kavram görülmektedir. Buna göre tasarımcılar, mevcut mekanların hali hazırda içerinde yapılması planlanan işlevin yeniden organize edilmesi amaçlı 'yeniden programlanma' kavramına veya yapının kendi mimari dilinin potansiyel değerini kullanarak farklı işlevler uygulanabilen 'yeniden mimari' kavramını kullanma yoluna gidebilirler (Z. Kuyrukçu, & Y. Kuyrukçu, E., 2015).

Yeniden kullanılmakta olan yapının miras değeri varsa, yeni kullanım, bu mirasa devam eden yorum ve anlayışı destekleyen yeni işlevleri de barındırır. Belirli bir andaki zamanı dondurmaya çalışmak yerine, yapıyı müzeleştirip, ona yeni bir yaşam kazandırır. Önceki katmanları silmeden yeni bir katman ekleyerek uyarlanabilir bir yeniden kullanım projesi, yapının uzun geçmişinin bir parçasını oluşturmak en önemli prensiplerden biridir. Yapıları ve mekanları yeni nesiller için kullanılabilir kılmak amacıyla yaklaşmış, yapılan her uygulamada gelecekteki korumada hedef alınmıştır (Fisher-Gewirtzman, 2016). Başka bir deyişle binaların geri dönüşümü olarak da açıklanabilen yeniden kullanıma adaptasyonu, genellikle tarihi koruma ile ilişkili olan süreçte, restorasyondan fazlasını içerir. Kavramsal açıdan binanın eskiden olduğu gibi kısıtlı kalmamakla birlikte, yeni bir müdahale ya da yeniden kullanım eklenince tarihin ve yapının da saygı görmekte olduğunu savunur. Bununla beraber tarihi miras yapılarının geri dönüşümünün uzun bir süreçte ekonomik olduğu kadar sosyal avantajları da vardır (A. Ijla. & T. Broström, 2015). Bunlar:

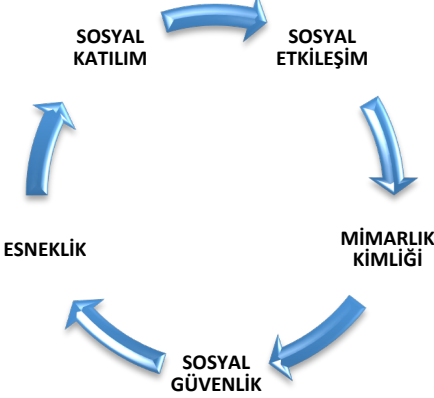
- Yapının, bir mahalleyi yeniden canlandırmasının yanı sıra geçmişle bağlantı kurmayı da içermektedir.
- Sorunlu bir alanda yapıları yıkarak kaldırmak yerine, binaların; mekan duygusuna sahip mahalleleri oluşturmasını sağlar.
- Yaratmış olduğu fiziksel canlanma, çevredeki yapıları olumlu yönde etkilemekte ve çevredeki yapıların yükseltilmesini teşvik etmektedir.

- Eski binaların şehirlerde yarattığı güçlü sokaklar ve ilçeler ile büyüebilmesinden dolayı şehirlerin tarihi yapılarının korunmasına her zaman ihtiyacı olmuştur
- Geçmişle somut bağlantılar sağlarlar ve toplumda önemli bir kısmının geçim kaynağı olabilirler.
- Farklı topluluklar ve kişiler, miras binalarını, önemli anıların gururu ve taşıyıcısı olarak değerlendirebilirler.

Yapıların ilk işlevlerinin günümüz koşullarında halen daha devam edip edemeyeceğinin tespiti, edilemeyecek olan yapıların da mekansal, işlevsel ve teknik performanslarını değerlendirmek gerekmektedir. Böylece elde edilen bilgiler ile mekanlar ihtiyaç duyulan eylemlere göre yeni bir kurgu ve fonksiyon ile yeniden değerlendirilebilecektir. Sürdürülebilirlik kavramı, yapılardaki sosyal ve kültürel boyut, insanın sağlığını, konforunu sağlayıp, sosyal ve kültürel değerlerinin korunmasına yönelik stratejik ilkeleri kurgular. Toplumlar tarihsel süreçteki maddi ve manevi bilgi ve birikim, hayat tarzı, kültür ve yaşanmışlıklarının en büyük referansı olan mimari, zaman koşullarının gelişmesi, kentsel populasyon ve fiziksel çevrenin değişiminden direkt olarak etkilenmektedir (Ç.Dikmen, 2016). Mimarlığı, sosyal sürdürülebilirlik alanında; sosyal etkileşim, mimarlık kimliği, sosyal güvenlik, esneklik ve sosyal katılım olarak beş ana kriter olarak tanımlanabilir (Z. Kefayati. & H. Moztaazadeh,2015). Ortak mekan, kültür, tarih ve çevre koşullarında herbir kriter diğeri ile ilişki kurmakta ve mekan ancak kriterlerin tamamına ulaşımında sağlıklı bir şekilde sosyal bağlamda sürdürülebilirliğini gerçekleştirebilir. Bahsedilen kriterlerin oluşturduğu döngü, tablo 2’de gösterilmiştir. Mimarlığın aslında tek bir mekan yaratmak ile başladığı düşünüldüğünde, mekanların insanı, insanın da toplumu barındırması, mekan ile toplum arasındaki paralel ilişkiyi göstermektedir. Kullanıcılara göre değişim gösteren mekanların sosyal sürdürülebilirliği, aşağıdaki tabloda yer alan kuramlar doğrultusunda kritize edilebilir.

Tablo 2. Mimarlıkta Sosyal Sürdürülebilirlik Kriterleri

	• Sosyal Etkileşim: Kullanıcı, mekanda kendisini görebilmeli, mekânın kimliğini hissedebilecek bir kimliğe sahip olmalıdır. • Mimarlık Kimliği: Mekanda kültürel bağlamda kullanıcıların iletişim kurabilecek, ortak paylaşımlarda bulunabilecek, birbirlerini etkileyebilecek, kendisini ve çevresini sosyalleştirecek bir ortama sahip olmalıdırlar. • Sosyal Güvenlik: Kullanıcılarda kontrol edebilirlik duygusu oluşturmali böylelikle mekanda daha güvenli hissi yaratmalıdır. • Esneklik: Sosyo-psikolojik ve ekonomik performansa bağlı binanın fiziksel mekan organizasyonu, doğal ve kültürel çevre, insan yapımı çevre, ekonomik ve politik çevre, toplumun geçimi ile uyumlu olmalı ve mekânı işlevlendirirken gelecekteki çeşitlilik ve uyarlanabilirlikle değişkenlik faktörü düşünölmelidir. • Sosyal Katılım: Mekânlar, insanların toplumsallaşmasına katkıda bulunma gibi bir görevi kendine misyon edinmişir. Bu sebeple kullanıcıya geleneksel değerleri yansıtan faaliyetleri sunmalı ve mekânın yaratmış olduğu kurguya herbir kullanıcıyı dahil etmelidir.

(Z. Kefayati., &H. Moztaazadeh, 2015)

Geleneksel mimarinin, geleneksel yaşamı yansıtması, modern yaşamın oluşumu ile mimarlığın modernleşmesine sebep oluşu da, zaman, yaşam tarzı ve mekan tasarımı arasındaki paralel ilişkiyi göstermektedir. Her döneme ait farklı siyasi, sosyal ve kültürel etkilerin oluşturduğu öznel düşünceler ile şekillendirilen ve toplumsal bir olgu olan mimarlık, toplumun arzularını, düşüncelerini, hayal gücünü görselleştirir, kültürden kaynaklanır ve kültürü etkiler. Kendisinin de bir sanat dalı olmasından dolayı, her dönemin kültür ve sanatını yansıtmakla birlikte yaşam alanlarındaki sanatsal devrimlerle de kendini yeniler (Y.Rezapour, A. Abbarieh, F.Behfar & A. Shamsalghorayi, 2012).

Yeniden Kullanıma Adaptasyon da Büyük Hanın Sosyal Sürdürülebilirlik Analizi

Mimaride yeniden kullanım, aslında hem kentlerin hem de toplumların ihtiyaçlarından dolayı oluşmuştur. İhtiyaçlar dahilinde kültürel ve tarihi sürekliliğin sağlanmasına olanak tanıyan yeniden kullanım, yeni bir oluşum yerine eskiyi korumak ve yeniden değerlendirme kavramı ile binaların kullanım ömürlerini artırmaktadır. Yeniden kullanımın doğru yapılması, sosyo-kültürel açıdan binanın yaşamını etkilerken, bulunduğu yeri ve dokusunu güzelleştirip, binanın yeni kullanıcılarının mekandaki konforunun artması ve kullanıcıların memnuniyeti de yapılan çalışmanın başarısının anlaşılmasını sağlamaktadır (D. Aydın, & Ş. Okuyucu, 2009).

Harold Kalman çalışmasında, yeniden kullanıma adaptasyonda mimari yapı ile mimari işlevi birbirinden vazgeçilmez olarak tanımlar. Yapı ile işlevin uyumu prensiplerini oluşturabilmek için iki bölümlü bir bina analizi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Birinci bölümde mekansal ve yapısal yetenekleri ve sınırlamaları ve ayrıca genişleme potansiyelini ortaya çıkaracak olan ayrıntılı bir bina analizi, ikinci bölümde de yeni veya iyileştirilmiş konaklama gerektiren organizasyonları ve faaliyetleri belirleyecek olan topluluk (kullanıcı) ihtiyaç analizi olduğunu anlatmıştır (H. Kalman, (n.d.). Adaptive Re-use, 2010). Buna bağlı olarak, Büyük Han'ın yeniden kullanımındaki başarısının tespiti için yapılması planlanan analizler, Kalman'ın belirtmiş olduğu prensiplerler gibi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci bölümde mekansal ve yapısal yetenekleri ve sınırlamaları ve ayrıca genişleme potansiyelini ortaya çıkarmak için ayrıntılı bina analizi, ikinci bölümde ise binanın fiziksel yapısından çok işlevin kullanıcı ile ilişkisi ve yapının sosyo-kültürel kapsamda analizi yapılmıştır. Yeniden kullanım sonrası adaptasyonunun sosyal sürdürülebilirliğinin tespiti için aşağıda tablo 3'te verilmiş olan çalışma yöntemine göre Büyük Han detaylı kapsamda analiz edilmiştir.

Tablo 3. Yeniden Kullanımda Büyük Han'ın Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirliğinin Değerlendirme Kriterleri

Büyük Han'ın Tarihsel Süreç İçerisindeki Kullanımı

Büyük Han , tarihsel süreç içerisinde farklı işlevler barındırmış bir yapıdır. Bununla birlikte uzun süren bir restorasyon sürecinden sonra günümüze kadar gelebilmiş ender Osmanlı eserlerinden bir tanesidir. Yapının tarihsel süreç içerisindeki kullanımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Büyük Han'ın Tarihsel Süreç Kullanımı (O.Andız,2010:18).

BÜYÜK HAN'IN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ KULLANIMI	
TARİH	İŞLEV
1572-1878	Osmanlı Dönemi'nde konaklama yeri.
1878-1895	İngiliz Yönetimince Lefkoşa Merkez Hapishanesi.
1901-1925	Konaklama Yeri.
1947-1962	Fakir ailelere oda oda kiralanmak suretiyle, onlar tarafından kullanılmıştır.
1963-1967	1963 yılı başlarında Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Eserler Dairesi tarafından restorasyon çalışmaları başlatılmış fakat 1963 Kıbrıs hadiselerinin başlaması sonucu yarım kalmıştır. Planlama İnşaat Dairesi tarafından ambar olarak kullanılmıştır.
1972-1973	Şehircilik Dairesi tarafından kullanılmıştır.
1982-1995	1982 yılı sonunda Vakıflar İdaresi, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi ile Alman Büyükelçiliği katkısı ile restorasyon çalışmaları yeniden başlatılmıştır. 1982 yılından sonra mali kaynak yetersizliği nedeniyle zaman zaman ara verilen restorasyon çalışmaları, 1995 yılında T.C. Yardım Heyetinin sağladığı finansmanla Vakıflar İdaresi, T.C. Yardım Heyeti ile Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin işbirliği ile yeniden başlatılmıştır.
1995-2002	1995 yılında, T.C. Yardım Heyeti, Vakıflar İdaresi ile Eski Eserler ve Müzeler Dairesi işbirliğinde başlatılan, iç mekanlarla dış dükkanların restorasyonu 2002 yılında tamamlanmış ve böylece Büyük Han, proje amaçlarına uygun olarak Kıbrıs Türk Halk Sanatlarının üretilip satıldığı bir Kültür Merkezi olarak halkın kullanımına ve turizm sektörüne kazandırılmıştır.

Büyük Han Mekan Analizi

Büyük Han'ın zemin ve birinci katlarında yapılan mekan analizleri sonucunda, yapıdaki tüm açık, yarı açık ve kapalı mekanların işlevlerine göre kullanımları, tefriş, malzeme, aydınlatma ve havalandırma gibi unsurlara göre yerinde analiz edilmiştir ve buna göre fotoğraflama yöntemi de kullanılarak listelenmiş ve tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Büyük Han Mekan Analiz Tablosu

No	Zemin Kat İç Mekan	İşletme İsmi ve Mekan Özellikleri
7		Sedirhan Restaurant – Açık Alan Restaurant olarak kullanılan mekanda, kapalı alanlar servis olarak işlevlendirilirken servis, hanın iç bahçesine eklenen hafif strüktürlü ahşap yapıda ve çevresinde görülmektedir. Dekorasyonda ve mobilyalarda yerel malzemeler kullanılmıştır. Açık alanda gölgelendirme elemanı olarak daha çok şemsiyeler kullanılmaktadır.
13		KKTC El Sanatları Kooperatifi LTD

		El sanatları ürünleri hem iç hem de yarı açık alanlarda duvarda ve panellerin üzerinde sergilenmektedir. Duvarda ek olarak beyaz ışık aydınlatması kullanılmıştır ve gün ışığı ise kontrollü kullanılmaktadır.
17		Süha Ticaret El sanatları ve hediyelik eşyaları satan işletme, özellikle dikey formattaki tekstil ürünlerini sergileyebilmek amaçlı, ahşap merteklerden asma çatı yapmış ve çengellerle bunu bir sergi elemanına çevirmiştir. Asma çatının arkasında kalan beyaz duvara ışık verilerek daha aydınlık bir alan oluşturulmuştur.
23		İkinci El Kitapçı İç mekan, tamamen kitap satış amaçlı tasarlanmış olup, klasik stilde yüksek kitaplıklar kullanılırken, mekanın ortasına kitaplardan bir ada oluşturulmuştur. Doğal ışığın olmamasından kaynaklı mevcut lambalara ek olarak noktasal spot lambalar ile mekanda daha aydınlık bir ortam sağlanmıştır.
24		Tarihi Sulu Muhallebisi ve Kahvehanesi Geleneksel kahvehane kültürünün yaşanabileceği ve aynı anda da geleneksel tatlıları da yenilebilecek olan mekan, daha çok yarı açık alanlarda halka hizmet etmektedir. Revakların vermiş olduğu gölgelendirmeden faydalanılan mekanda geleneksel tarzda ve hasır iskemleler (sandalye) kullanılmaktadır.

No	Birinci Kat İç Mekan	İşletme İsmi ve Mekan Özellikleri
101		Yeşim Spices - Baharatçı Mekanda fazladan yüzey oluşturulabilmesi için ada tezgah kullanılmıştır. Genel olarak ahşap ve cam malzemeler kullanılmış olup, baharatlar için ise özgün mobilyalar tasarlanmıştır. Tek odada, özel tasarım çok amaçlı mobilyalar kullanılmıştır. Çevre: Doğal ışık ve havalandırma.
104		Mozaik Art – Mozaik Atölyesi

		Aynı anda hem üretim hem de satış yapılmaktadır. Bu sebeple çalışma tezgahı ve hızlı satış amaçlı duvarlara ince raflar ve cam vitrinler kullanılmıştır. Mozaiklerin vermiş olduğu renkler oda ile estetik bir uyum oluşturmuştur. Doğal ışık ve havalandırma kullanılmaktadır.
112		V.D.A Ceramic Home Küçük boy seramik ürünler tasrlanıp satışı yapılmaktadır. Mekanın üç cephesinde duvarda asılı ahşap raflar kullanılmıştır. Doğal ışık ve havalandırma kullanılmaktadır.
121		Özgül & Nazım Kızılyürek- Gel. El Sanatları Geleneksel El sanatları ürünlerini ,aydınlatma kullanarak mekanda farklılık yaratılmıştır. Satılan ürünler üç ayrı odada sergilenmekte ve satılan ürüne göre hafif malzemeden sergileme elemanları kullanılmıştır. Mekanda daha çok yapay aydınlatma kullanılmıştır. Satılan ürünlerin dayanıklılığı için iç mekan serin tutulmaya çalışılmıştır.
125		Takı Tasarımcısı – Yarı Açık Alan İç ve dış mekanda üretilen takılar, hem mekan boyutunun yetersizliği hem de hana sadece gezi için gelen ziyaretçilerin dikkatini çekebilmek amaçlı yarı açık mekanda satış yapılmaktadır. Batı güneşini kontrol altına alabilmek için geleneksel bezlerden çatıya konulmuş gölgelendirme elemanı, mekanı tanımlamış ve etnik bir etki yaratmıştır.

Büyük Han'da Mekan İşlevi Araştırması

İnşa edildiği dönemden beri zamanın gerektirmiş olduğu ihtiyaçlardan dolayı birçok farklı kullanıma tanık olmuş Büyük Han, 2002 yılında Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin sorumluluğunda gerçekleştirilen restorasyon sürecini tamamlayıp bugünkü haline kavuşmuştur. Restorasyonun tamamlanmasının ardından yeniden kullanıma açılması üzerine Kıbrıs Vakıflar İdaresine verilmiştir. Vakıflar İdaresi, Büyük Han'ın iki katındaki mevcut odaların herbirinin Kıbrıs geleneksel el sanatları ürünleri satan, üretilen atölyeler, hediyelik eşya, bölgesel sanatın sunulacağı satış yerleri olması, yöresel yemek ve tatlıların servis edilebilmesi için odaları halka kiralama yolunu seçmiştir. Bu şekilde yeniden yaşama dönen Büyük Han, yeniden kullanımı ile birlikte binayı ziyarete gelen insanlara hizmet vermekte ve bina kendi masrafını ödeyip ülke ekonomisine katkıda bulunma hedefini taşımaktadır.

Büyük Han'ın restorasyonunun gerçekleştirilmesinin üzerinden onbeş yıl geçmesinden bu yana, hanın kullanımındaki birçok işletme halen açık olup bazıları da el değiştirerek farklı alanlarda çalışmaktadır.

İki katlı ve oldukça büyük bir iç bahçesi olan Büyük Han yapısında, zemin katta 38 adet, üst kata 40 adet ve iç bahçede bulunan mescit ile beraber toplamda 78 adet odası bulunmaktadır. Tipik Osmanlı mimarisine ait olan kemerlerden yapılmış olan revaklar, karşıladıkları odalar ile iç mekan tasarımlarında bağ kurmakta, aynı zamanda da oda kullanıcıları tarafından kullanılmaktadır (Şekil 9 ve 10). Özellikle çalışanların müşteriler ile daha interaktif bir ilişki kurma, mekan boyutlarındaki yetersizlikten kaynaklanan üretim sorununu karşılamayı gidermek amacı ile kullanılan yarı açık mekanları, yapıya sirkülasyon görevinin dışında da işlevsel bir katkıda bulunmaktadır. Büyük Han odalarının işletmesi için daha çok geleneksel el sanatları ve diğer sanatçılara verilmesi, mekanların tasarımlarında da etkisini göstermektedirler. Bazı mekan süslemelerinde kullanılan elemanlar, satılması amaçlanan geleneksel el sanatları ürünleri ile uyum sağlamak ve bütün yapının tarihi dokusuna da aykırılık göstermemektedir.

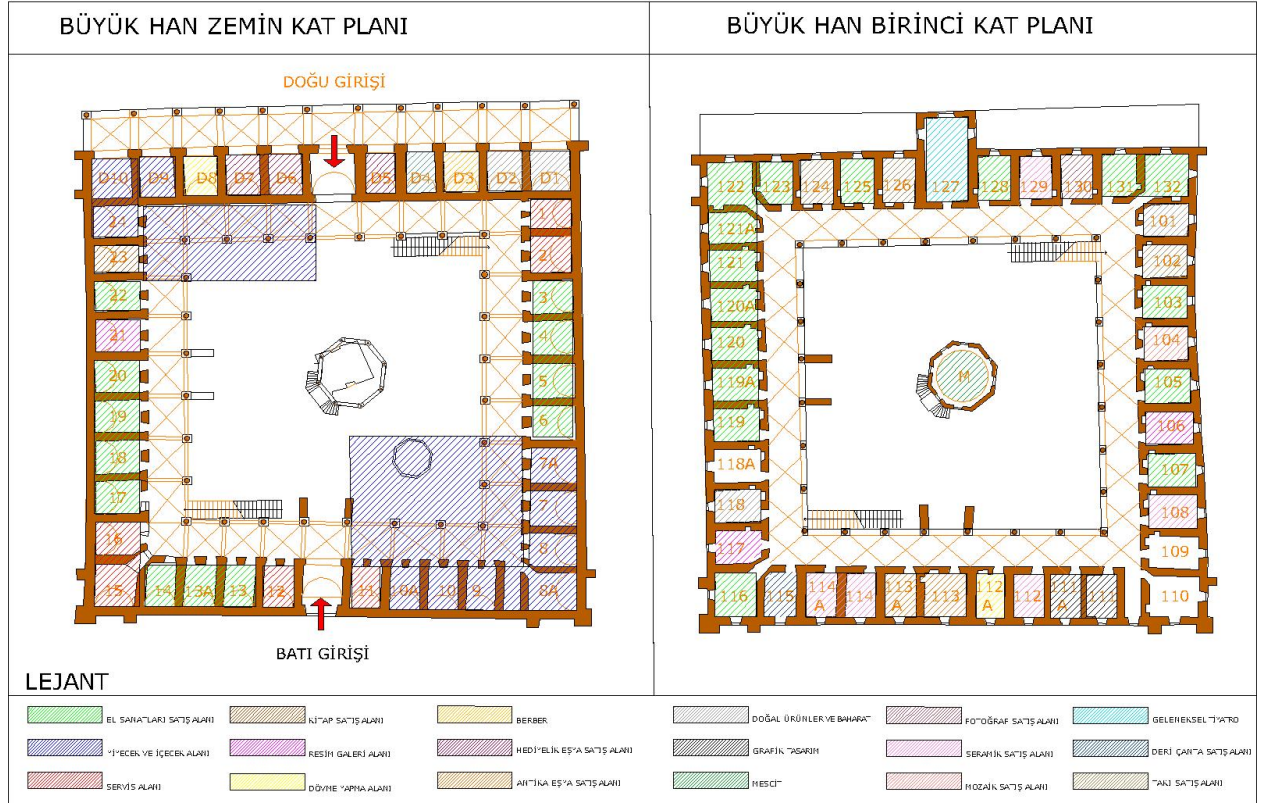
Şekil 9. Büyük Han-Revaklı Yarı Açık Mekan
Fotoğraf: Ş.Karaderi Özsoy, 2017

Şekil 10. Büyük Han- Revaklı
Fotoğraf: Ş.Karaderi Özsoy, 2017

Büyük Han'ın, tespit edilmiş olan kullanım programı, gösterilen zemin kat ve birinci kat planları ile birlikte tüm mekanların detaylı bilgileri şekil 11'de yer almaktadır. Bu çalışmanın analiz sürecinde, bugün aktif olarak kullanılan, hana ait tüm mekanların oda numaralarına göre bilgileri (işletme ismi ve işletme tiplerinin belirlenebilmesi), bu mekanların işlevsel ihtiyaçları doğrultusunda kullanılan bütün yapı elemanları, (kapı, pencere, mobilyalar, üretim ve ürünlerin satışı için kullanılan elemanlar), yapının mekanları etkileyen tüm fiziksel özellikleri incelenip, mekanların işletmecilerinden bilgi alınmış ve çalışma tamamlanmıştır.

KAPI NUMARASI	İŞLETME İSMİ	İŞLETME TİPİ
1,2	Ziyaretçi Tuvaletleri	
3	St. Sophia Hand Craft	Geleneksel El sanatları + Hediyelik eşya
4	Island Breeze	Geleneksel El Sanatları
5	Alaska Craft	Geleneksel El sanatları + Hediyelik eşya
6	Carpet House	Geleneksel El sanatları (Hali)
7,7A,8,8A,9	Sedirhan Restaurant	Yemek
10,10A	Malia Şarap Evi	Yemek
11	Bekçi Odası	Servis
12	Sayaç Odası	Servis
13,13A	KKTC El Sanatları Kooperatif LTD	Geleneksel El Sanatları
14	Oya El Sanatları	Geleneksel El Sanatları
15,16	Esnaf Tuvaleti	
17,18	Süha Ticaret	Geleneksel El sanatları + H. Eşya
19	Tekman Sanat Merkezi	Geleneksel EL sanatları
20,21	Art Cast Studio	Geleneksel El Sanatları + Resim
22	Zoom Made in HAND	Geleneksel El sanatları
23	2. El Kitap Dükkanı	Kitapçı + Antikacı
24	Tarihi Sulu Muhallebisi	Yemek
D1,D2	Kullanımda Değildir	
D3	Erkek Berberi	Berber
D4	Han Kapısı Antikacısı	Antikacı
D5	Çanta, Eşarp, Akesesuar Dükkanı	Hediyelik Eşya
D6	Hand Made	Geleneksel El Sanatları
D7	Eşarp Mağzası	Hediyelik Eşya
D8	Dövmeci	Dövme
D9	Café Ama6	Yemek
D10	Tarihi Sulu Muhallebisi	Yemek ve Kahvehane

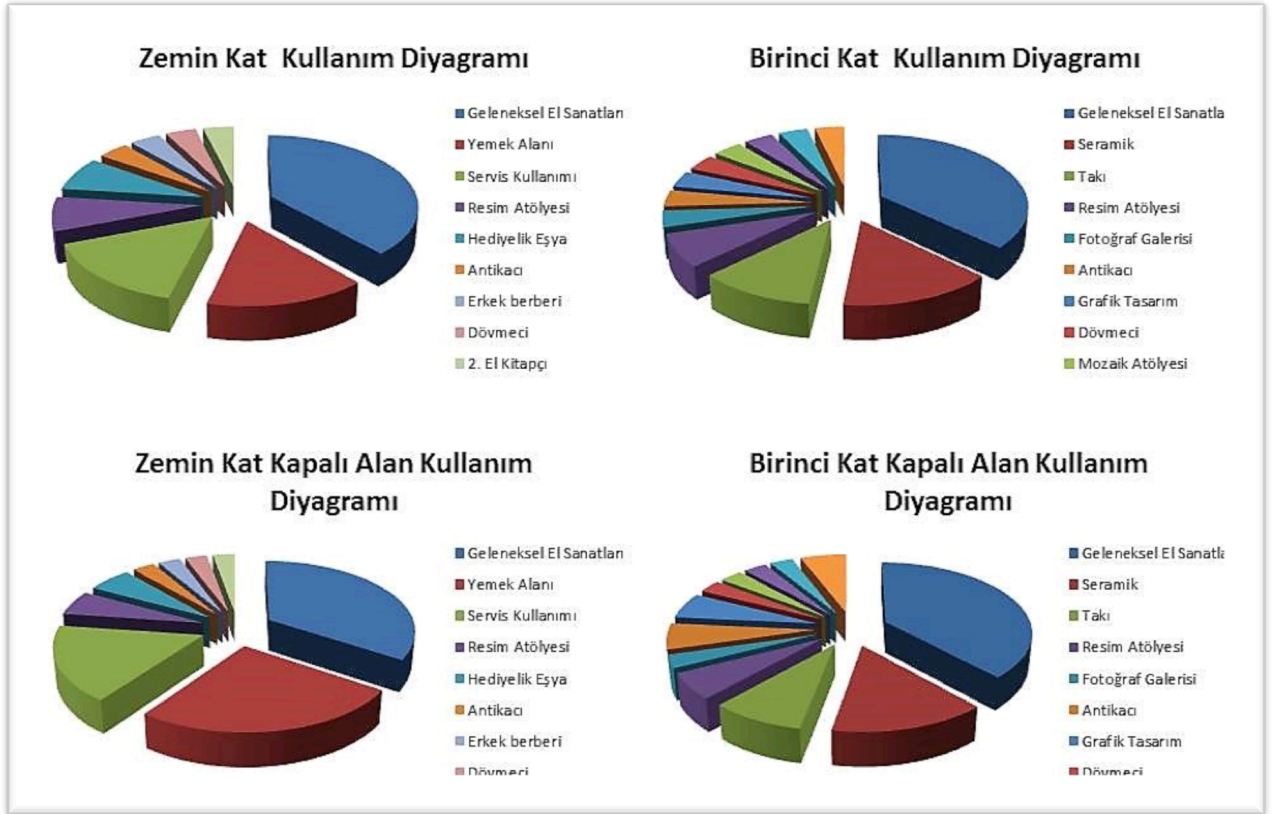
KAPI NUMARASI	İŞLETME İSMİ	İŞLETME TİPİ
101	Yeşim Spices	Doğal Ürünler ve Baharat Dükkanı
102	Taki	Taki Tasarımı
103	Mery Handmade Art & Craft	Geleneksel El Sanatları
104	Mosaic Art	Mozaiik
105	Cyprus Hand Craft	Geleneksel El Sanatları
106	Güray Altun Art Galery	Resim ve El Sanatları
107	Lady Nada Hand Made	Geleneksel El Sanatları
108	Fato Hand Craft & Ceramic	Geleneksel El Sanatları ve Seramik
109,110	Bilinmiyor	
111,111A	Atölye Yüzonbir	Grafik Tasarım
112	Seramik Atölyesi	Seramik Atölyesi
112A	Henna-Tatoo-Rasta	Dövme ve Rasta
113,113A	Aziz Antika Dükkanı	Antikacı
114,114A	Hanay (Sevcan Çerkez)	Seramik
115	Cobi's Leader Workshop	Deri
116	Şenay Art & HandCraft	Geleneksel EL Sanatları
117	Sibel Kemal Uzun Art Gallery	Resim Galerisi
118	Doğal Ürünler	Doğal Ürünler ve Baharat Dükkanı
118A	Aktif Değil	
119,119A	El İşi Atölyesi	Geleneksel El Sanatları
120	Koza İşi	Geleneksel El Sanatları
120A	Aktif Değil	
121, 121A, 122	Özgül & Nazım Kızılbora	Geleneksel El Sanatları
123	Gara Sandık	Geleneksel El Sanatları (Aşşap Oymacılık)
124	Taki tasarımcısı	Taki Tasarımı
125	El Sanatları	Geleneksel El Tasarımı
126	Tuğçe Taki Tasarımı	Taki tasarımı
127	Gleneksel Kıbrıs Türk Tiyatrosu 'Karagöz Oyunu'	Geleneksel Tiyatro Halk Sanatı
128	Gambili Aydan	Geleneksel El Sanatları
129	Eser Ceramics	Seramik
130	Anılır Photo Gallery	Fotoğraf
131	Anılır Art Gallery	Geleneksel El Sanatları
132	Eve HandMade Shop	Geleneksel El Sanatları
M	Mescit	

Şekil 11. Büyük Han Zemin Kat ve Birinci Kat Kullanım Planları ve Mekan Listeleri Çizim: H.Altan, 2017

Büyük Han'ın Zemin Kat Kullanımı: Yüzdeler olarak oranlamaya bakıldığında zemin kat kullanımında en büyük payı geleneksel el sanatları işletmeleri tutmasına rağmen, hem oda sayısı, hem de kapalı mekan metrekare boyutu olarak yemek bölümü binanın alan kullanımı olarak en büyük alanı tutmakta, geleneksel el sanatları ikinci sırada yer almaktadır. Bunun ardından mekan kullanımı ve kapalı alan kullanımında yüzdeler olarak sırası ile servis bölümü (tuvaletler, bekleme ve saygı odası), resim atölyesi ve galerisi, hediyelik eşya, antikacı, erkek berberi ve dövmeçi olarak belirlenmiştir.

Büyük Han'ın Birinci Kat Kullanımı: Birinci kat kullanımında, mekan kullanımındaki ölçüm sonuçları ile kapalı alan kullanımındaki sonuçlar tamamen paralellik göstermektedir. Bu şekilde yüzdeler olarak sırası ile geleneksel el sanatları, seramik atölyesi, takı tasarımı ve satış işletmesi, resim, ve fotoğraf atölyesi, antikacı, grafik tasarım ofisi ve dövmeçi olarak belirlenmiştir.

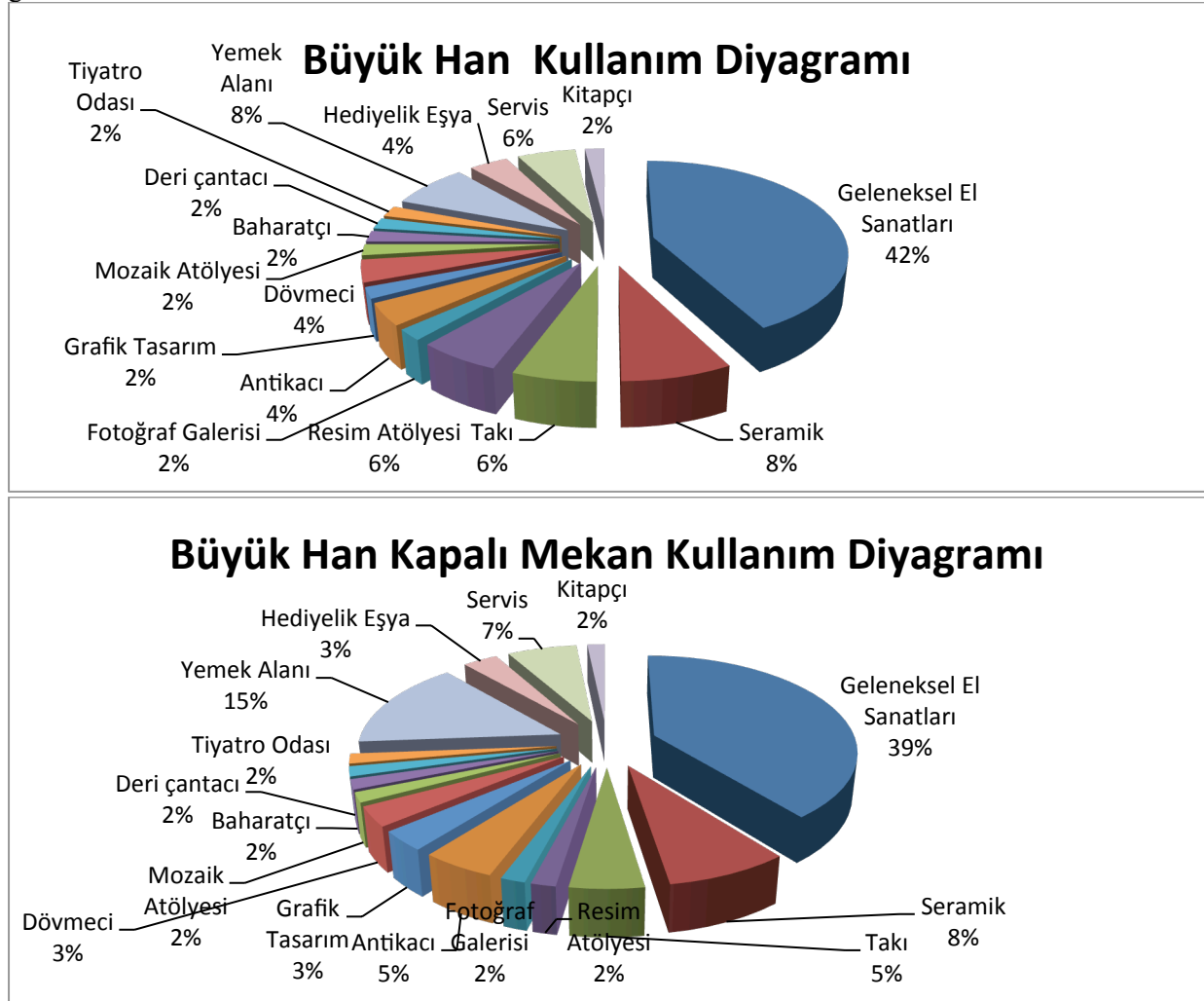
Şekil 11'de yapılmış olan analizler sonrası elde edilen bütün veriler, grafiksel olarak ele alınarak kat kullanımları ve kapalı alan kullanımına göre yüzdeleri hesaplanmış ve şekil 12'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Şekil 12. Büyük Han Zemin Kat ve Birinci Kat İşlev Ve Kapalı Alan Kullanım Diyagramı

Binanın Genel Kullanımı: Binanın bütününde her iki ana başlıktaki kullanım değerlerinde en büyük payı ortak olarak geleneksel el sanatları, yemek bölümü, seramik ve servis alanları takip etmektedir. Diğer fonksiyonlarda rakamsal olarak küçük değişimler göstermektedir. Şekil 13'de detaylı olarak

verilmiş olan diyagramda, Büyük Han'ın kullanımı ve kapalı alan kullanımı yüzdeler ile görülmektedir.

Şekil 13. Büyük Han Genel İşlev Ve Kapalı Alan Kullanım Diyagramı

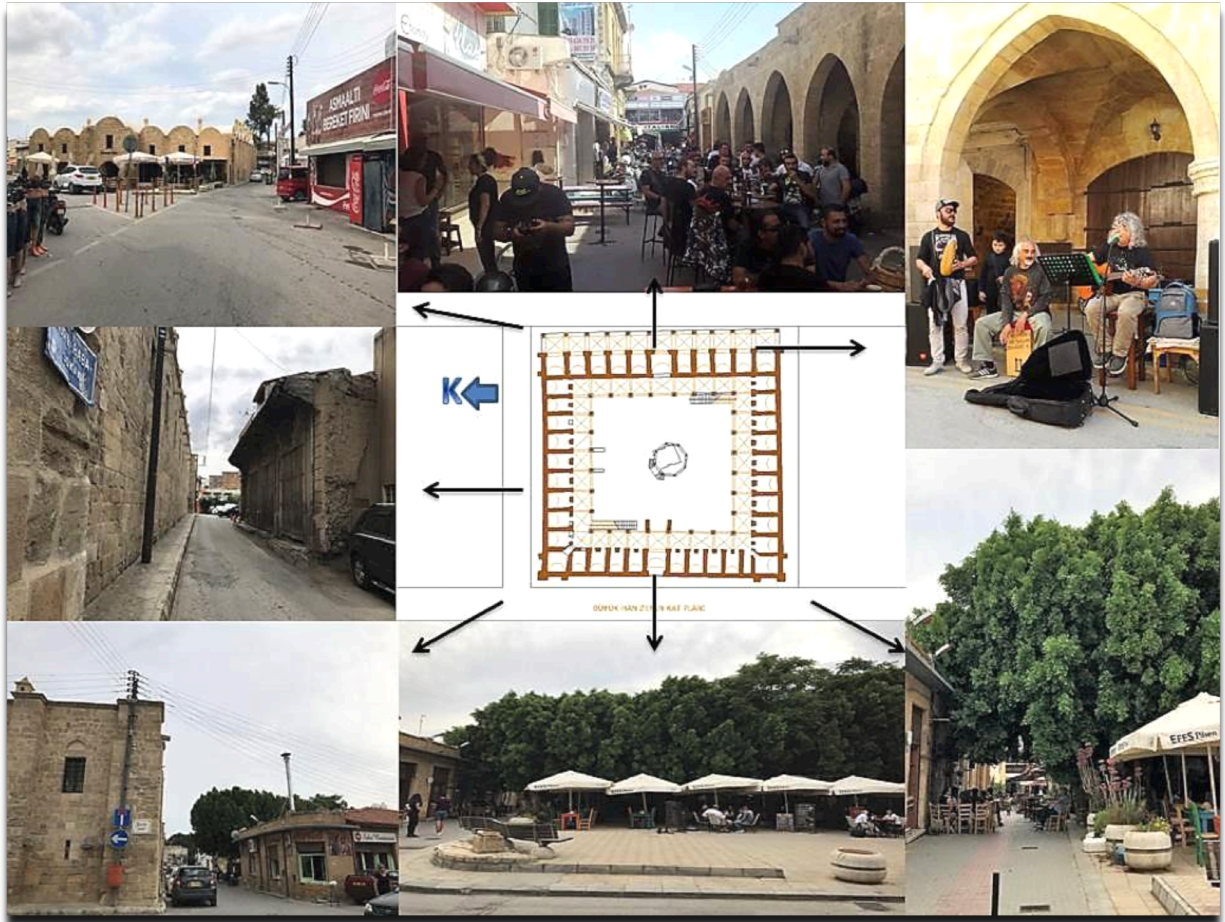
Büyük Han Yakın Çevre Analizi

Tarihi ve kültürel miras değeri bakımından oldukça zengin olan Lefkoşa kentinin en önemli simgelerinden biri olan Büyük Han, her kültürel miras yapısında olduğu gibi sadece kendisini değil bulunduğu bölgedeki diğer yapılara da hem sosyal açıdan hem de ekonomik açıdan katkıda bulunmaktadır. Restorasyon sonrası aktif hizmete giren yapının en önemli özelliklerinden birisi de diğer han tiplerindeki gibi sadece içe kapalı bir sisteminin olmayışı, doğu cephesindeki dükkanların ve önündeki revakların sokağa bakmasıdır.

Binanın sokakla olan ilişkisini kurup, bu ilişkiye paralel olarak sokağın popülaritesinin ve dolayısıyla da sokağın kullanım potansiyelinin artmasını, cadde üzerinde konfeksiyon mağazası, restoran ve bunun gibi çeşitli yeni mekanların açılmasını, böylelikle burada çok farklı aktiviteler gerçekleşmesini sağlamıştır. Özellikle son dönemlerde sayısı artan sokakarası barların hanın çevresinde oluşması, bölgenin kullanıcı profiline yaşını gençleştirmiş ve çevrede daha dinamik bir atmosfer sağlamıştır. Haftasonları Lefkoşa Belediyesi tarafından han içinde canlı müzik programları düzenlenmesi ile hanın tüm çevresi ve sokaklar masalar ile dolmakta, insanlar için eğlenceli sosyal aktiviteler oluşmasına olanak sağlamaktadır (Şekil 13).

Büyük Han'ın etkisi ile batı cephesindeki alan meydanlaştırılmış ve bu alanda bir çok kafe, restoran açılmış, oturma alanları oluşturulmuş, insanların vakit geçirip sosyalleşebileceği yarı açık ve açık mekanların var olduğu görülmektedir. Kuzey cephesinde, Büyük Han'ı işlevsel anlamda takip eden ve geçen sene restorasyonu tamamlanmış olan ve Kumarcılar Hanı ile beraber sosyal entegrasyon sağlamıştır. Hanlar arası bir aks oluşturulmuş, bu aks üzerinde bulunan tarihi Asmaaltı Bereket Fırını ve yeni açılan bir çok işletme ile de halka alternatif mekanlar getirmiş, ayrıca topluma iş imkanları ve istihdamlar sağlanmıştır. Han'ın Lefkoşa suriçi merkezi konumu ve Güney Kıbrıs sınır kapısına olan yakınlığı, batı kapısı ile tarihi Selimiye Camii (St. Sophia Katedrali), Bedesten (St. Nicholas Kilisesi) ve Tarihi Belediye Pazarına (Bandabulya) ulaşım imkanı sağlamakta, yayaların ana dolaşım rotasında belirleyici olmaktadır.

Şekil 13 Büyük Han'ın Yakın Çevresine Ait Dış Mekan Görselleri (Fotoğraflar: Ş.Karaderi Özsoy, 2017).

Büyük Han Kullanıcı Analizi

Bu çalışmanın yapılaş amaçlarından biri olan han-insan ilişkisini ve bunun mekana yansımaları anlayabilmek amacı ile Büyük Han'da senelerce kendi dükkanlarında hem üretmiş hem de satış yapmış ve halen daha çalışmakta olan, hana gelen ziyaretçiler ile doğrudan temasta bulunan yerli esnafla görüşülerek önceden hazırlanmış sorular sorulmuştur. Handaki sosyolojik yaşamın

kullanıcıları nasıl etkilediğiyle birlikte, hanı nasıl etkilediğini de öğrenmek ve bu etkinin geleceğe yönelik sürdürülebilirliğini tartışmak amaçlı sorular sorulara alınan cevaplara yönelik hanın topluma ve toplumun hana olan faydaları tespit edilip tablo 6'da listelenmiştir.

Tablo 6 Büyük Han - Toplum İlişkileri Tablosu

HANIN TOPLUMA FAYDASI
➤ Çok önemli bir turizm binasıdır. Yerli ve yabancı turistler, asker ve öğrenciler sıklıkla ziyaret etmektedir.   ➤ Haftasonları yerli halkın buluşma mekanı olmakla birlikte özellikle çocuklu aileler tarafından da tercih edilmektedir.   ➤ Handa her hafta müzik programları ve sürekli yapılan sergiler ile insanlara sanatsal etkinlikler düzenlenmektedir.   ➤ Büyük Han, emekli insanların çalışma hayatlarına devam etmesine katkı koymaktadır.   ➤ Büyük Han, çalışanlara mutlu bir ortam ve yeni insanlar ile tanışabilme imkanı sağlamaktadır.   ➤ Kıbrıs'a özgü geleneksel el sanatlarının tanınmasına ve ayrıca yapılan özgün ve patentli üretimler ile geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.   ➤ Binanın geçmiş hikayesi ve mistik ortamı orada çalışan sanatçıların eserlerine ilham kaynağı olmaktadır.   ➤ Büyük Han'a farklı milletlerden gelen ziyaretçi profili, mekan kullanıcılarına daha evrensel bir çalışma ortamı yaratmaktadır.   ➤ Her işletme el sanatları üretimi için, atölyelerde veya kendi evlerinde çalışan birçok kadına iş imkanı sağlamaktadır.
TOPLUMUN HANA FAYDASI
➤ Hanın aktif olarak kullanılması ile kullanıcılar tarafından yapılan ufak tadilatlar sayesinde bina bakımı sürekli olarak yapılmaktadır.   ➤ Zaman içinde Büyük Han'ın bir parçası olmuş esnaf ve ürünleri, binaya gelen ziyaretçi sayısının artmasını sağlamaktadır.   ➤ Han esnafı, hem han ziyaretçilerine hem de devlet kurumlarına zaman zaman ihtiyaç dahilinde eğitim veriyorlar.   ➤ Yeni jenerasyonun dikkatini çekebilmek için, handa üretilen bazı ürünlerin tasarımında daha modern desen ve motifler kullanılmaktadır.   ➤ Bugünkü koşullarda handa çalışan esnaf, ciddi bir gelir beklentisi olmadan, sadece otantik bir ortamda bulunmak ve kendilerince gerçek sanatı yapabilmek için orada çalışmayı tercih etmişlerdir.

Büyük Han'ın Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi ve Sonuç

Büyük Han ile ilgili yapılan tarihi, fiziki araştırma ve analizler, binanın yeniden kullanımda ve mekanlarının sosyo-kültürel analizler sonucu elde edilen bulgular dahilinde Büyük Han'ın sosyal sürdürülebilirlik kriterleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Yapının tipik bir Osmanlı mimarisi olması, zamanında yaşanan birçok problemlerde kapılarını insanlara açmış, yaşanmışlıklara tanık olması ve koruyucu bir misyonu olması, çok kimlikli bir toplum olan Kıbrıs halkının bina ile sosyal etkileşimlerini güçlendirmiştir. Bunun yanında Büyük Han'ın yeniden kullanımda daha çok geleneksel sanatlara yönelik satış işlevlerinde bulunması, toplum ile Büyük Han arasındaki ortak bağları olduğunu göstermiştir. İnsanlar, binada kendilerinden birçok şeyi görmüş, geleneksel değerlere sahip olan mekanlara kendilerini dahil etmişler, varolan sosyal atmosfer katılım sağlamışlardır. Bu sebeple de bina bugünkü popülaritesini elde etmiştir.

Büyük Han'a turistler, alışveriş yapmak için gelenler, hana ziyarete gelen yerli halk ve bunun gibi bir çok farklı nedenle oluşturulan insan toplumunun hepsinin aslında orada olmaktadır geliş amacı aynıdır. Ada tarihinin halka verdiği en büyük kültür miraslarından biri olan Büyük Han'da bulunmak, orada

vakit geçirmek ve oradaki sosyal çevreyi deneyimleyebilmektir. Aynı amaç ile toplanmış yeni sosyal çevrede insanların birbirleri ile iletişim kurabilmekte ve tek bir mekanının çatısının altında ortak paylaşımlarda bulunabilmektedirler. Son geçirmiş olduğu restorasyon sürecinin tamamlanmasından ve yeniden işlevlendirilmesinden sonra Büyük Han'da bir çok işletme, varlığını muhafaza etmekte, zaman içerisinde han ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Tanıdık yüzlerin ve ortamların varlığı, insanların mekan aidiyetlerinde çok etkili bir bağ oluşturmasını sağlamakta olup, bu da kendilerinin mekandaki sosyal güvenlik hissini güçlendirmektedir. Yeniden işlevlendirme süreçlerinde, mekanlardaki iç tasarım, yapının tarihi öneminden dolayı çok dikkate alınarak oluşturulmuş, herhangi kalıcı bir tahribat yapılmadan, çevreye duyarlı, geleneksel malzemelerin kullanımını ağırlık göstermektedir. İç tasarım, mekanlarda gelecekte olabilecek işlevsel değişime adapte olabilecek esnekliğe sahip olup kullanıcıya her zaman mekan içerisinde, kimliğini bozmadan, önceliğin yapının kendisinin olduğunu göstermektedir. Büyük Han, Kıbrıs geleneksel el sanatları ürünlerinin ve yerli sanatçıların sanat eserlerinin satılabilmesi için topluma istihdam sağlamakta, ayrıca toplumun manevi değerlerinin miras, sanat ve kültür yoluyla insanlara ulaşma imkanı vermektedir. Aynı zamanda düzenli olarak gerçekleştirilen müzikal konserler, fotoğraf, resim, karikatür ve bu gibi sergiler ile oluşturulan sosyal ortamda insanlar arasında sağlam ilişkiler kurulmaktadır.

Kıbrıs'taki mevcut politik sorunlar, Büyük Han'ın işletmesinde, Kuzey Kıbrıs'a gelen turist sayısının yetersizliği, güneyden gelen turistin alışveriş yapmaması gibi sebepler yüzünden olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Kıbrıs'ta yaşanan ciddi politik sorunlara rağmen, binanın kente vermiş olduğu değer, hem kendi kullanıcılarına hem de yakın çevresine doğrudan veya dolaylı olarak sağladığı istihdamlar ile sadece Lefkoşa kentinin değil bütün adanın önemli bir simgesi olmasından dolayı turizmin en vazgeçilmeyeni olmuştur. Bu sebeple Büyük Han, toplum adına iyi bir ekonomik gelir kaynağı olabilmektedir. Tüm yaş gruplarından, farklı millet, din, dil ve ırktan insanlara kapılarını açan Büyük Han, yeniden kullanıma adaptasyon sonrası yaşanan politik ve ekonomik sorunlara rağmen hem Kıbrıs hem de dünya için sosyal sürdürülebilirlik bağlamında iyi bir örnek olabilmektedir. Toplumun geçmişinin ve bugünün parçası olan Büyük Han, yeni nesiller için de kendi kimlik ve kültürlerini öğretebilecek en önemli mimari kültür miraslarımızdan birisidir.

KAYNAKLAR

- A.G.Marangou, A.G.Coutas, (2011). 'Nicosia: The History of The City, Cassoulides Masterprinters Ltd.
- A.Gazioğlu, (2005). Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Eserleri.
- A.Ljla, T.Broström. (2015). *The Sustainable Viability of Adaptive Reuse of Historic Building: the experiences of two World Heritage Old Cities; Bethlehem in Palastine and Visby in Sweden*, s 53-54
- Adaptasyonun Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi: Fuat Anadolu Evi. Bildiri, 2nd International Sustainable Buildings Symposium In Turkey, Ankara, s:517-518*
- Adaptive Reuse of Industrial Heritage: Opportunities & Challenges (Australia, Heritage Council of Victoria). Retrieved May 16, 2017, from www.dpcd.vic.gov.au/heritage/projects- and-programs Construction and Architectural Engineering, s. 6-7.*
- Ç. Dikmen, (2016). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeniden İşlevlendirilerek Kullanılan Cumhuriyet Mektebi Ve Sakarya Anaokulunun İrdelenmesi. Bildiri, s.346*
- C.Güran, (1976) *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.*
- Cevat, G. (1971). *Coğrafya bakımından Kıbrıs ve Türkiye, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Konferansı (14-19 Nisan 1969), Ankara, s.41-48.*
- Cultural Center, s Construction). International Journal of Architecture and UrbanDevelopment, s32-33.*
- D. Aydın, & Ş. Okuyucu, (2009). 'Yeniden Kullanıma Adaptasyon ve Sosyokültürel Sürdürülebilirlik bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi', *Megaron, s.36-37*
- D. Fisher-Gewirtzman, (2016). *Adaptive Reuse Architecture Documentation and Analysis. Journal of Architectural Engineering Technology, 5(3).*

- D.Michealides, (2012). *Historic Nicosia*, Rimal Publications, Nicosia. Clark, J. (2013).
E.Yaldız, N.G.Aslantekin, (2013). *Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi*, METU, JFA 2016/2(33:2) 161-182; Ü.Altınoluk, (1998) *Yapıların Yeniden Kullanımı*.
F. Acun, (2002). *A Portrait of The Ottoman Cities, The Muslim World*.
H. Charles, Lukach, D. James, Jardine (1913). *The Handbook of Cyprus*.
H. Haghi, & H. Zabihi. (2012). *Social and Cultural Sustainability (A Key Dimension in Niavarán*
H.M. Gürkan, (1982). *Kıbrıs Tarihinden Sayfalar*, H.M.Gürkan (2006) *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa, Galeri Kültür Yayınları*.
H.M. Gürkan, s.81; T.Bağışkan (2005). 'Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Eserleri', s.324.
J. Kim (1998). *Sustainable Architecture Module: Introduction to Sustainable Design (United States, The University of Michigan)*. Ann Arbor, Michigan: National Pollution Prevention Center for Higher Education, s.6
Kalman, H. (2010). *Adaptive Re-use: Learning from Vancouver*. Bildiri, s.179-181
M.A. Erdoğan, (2008). *Kıbrıs'ta Osmanlılar, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa*.
N. Gülenaz, (2011). *Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar, İTO (İstanbul Ticaret Odası Yayını), İstanbul*.
Ö. Atalan, H.Ş. Arel, (2016). 15. ve 16. Yüzyıllarda Yapılmış Osmanlı Han Yapılarının Mekansal Analizi, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 11/2, winter 2016, p.217-228.
O. Andız, (2010). *Büyük Han. Kıbrıs: Işık Kitabevi*.
O.N. Ergin, (2013). *Türkiye'de Hanlar, Kervansaraylar, Oteller ve Çeşitli Barınma Yerleri*,
Rezapour, Y., Jabbarieh, A., Behfar, F., A. A., & Shamsalghorayi, A. (2012). *Cultural Aspects*
S. Harrison, J. Clark, K. Mackay, J. Martin, & D. Snape. (2014). *Adaptive Re-use (Australia, Office for Design and Architecture SA (ODASA))*. Retrieved May 15, 2017, from odasa.sa.gov.au/Ijla,
A., & Broström, T. (2015), s.2-3 Sweden. *International Invention Journal of Arts and Social Sciences*, 2(4), s. 52-66.
T. Bağışkan, (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Eserleri, Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayını, Lefkoşa*.
Z. Kefayati, & H. Moztaazadeh. (2015). *Developing Effective Social Sustainability Indicators In Architecture. Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, 4(5), 40-56.
Z. Kuyrukçu & Y. Kuyrukçu, E. (2015, Mayıs 28-308-30). *Tarihi Yapıların Yeni İşlevi ve*
Z. Turkan, (2007). 'Osmanlı Şehiriçi Ticaret Hanlarına Kıbrıs'tan İki Örnek: Büyük Han ve Kumarcılar Hanı, *I.Uluslararası Hanlar Kervansaraylar Geleneksel ve Modern Mimaride Taş Sempozyumu:29-30 Kasım, Antalya, Türkiye Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayını, Antalya s.30-37*.
Z. Ahunbay, (2011). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul*.

Röportaj Yapılan Esnafın İsimleri:

- Aydan Lisaniler (Emekli Otel Katlar Şefi, El Sanatları Sanatçısı)
Havva Şenol (Emekli Kamu Görevlisi ve El Sanatları Uzmanı)
Özgül-Nazım Kızılboru (Emekli Kamu Memuru ve El Sanatları Uzmanı)
Sevil Emirzade (Bayrak Radyosu Emekli Spikeri, Tiyatro Yazarı, El San. Yöneticisi)
Zehra Cengiz (Emekli İngilizce Öğretmeni, Rehber ve El Sanatları Uzmanı)
Ve küçük sohbetler ile diğer esnaflar.